

ВІДГУК

на дисертаційне дослідження **Чжан Бо «Формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх вчителів музики у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками»**, подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими планами, програмами, темами

Актуальність звернення Чжан Бо до обраної проблеми на рівні дисертаційного дослідження не викликає сумніву з багатьох причин. *По-перше*, це пов'язано з необхідністю, у межах реформування професійної мистецької освіти, наукового переосмислення й більш широкого бачення мети і завдань підготовки сучасного фахівця-музиканта та його готовності до інноваційних перетворень у багатоаспектній музично-педагогічній діяльності. *По-друге*, індивідуалізація фахового розвитку й професійного зростання на основі розуміння, усвідомлення і бажання перманентного удосконалення якості підготовки у сучасному ЗВО, передбачає опанування майбутнім учителем музичного мистецтва затребуваних сьогодні базових компетентностей, серед яких сформованість активної оцінювальної позиції стає дедалі більш значущою. *По-третє*, гнучке регулювання процесу вокально-хорового навчання студентів-музикантів у мистецькому освітньому просторі ЗВО задля забезпечення якісної вокально-хорової роботи у подальшій професійній діяльності, й зі старшокласниками в тому числі, потребує сформованості художньо-оцінювальних умінь й зокрема, здатності до оцінювання перебігу вокально-хорового процесу, розуміння його якісних характеристик як мистецьких діяльнісних актів сприймання-розуміння-оцінювання-творення.

Своєчасність дослідження проблеми формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх вчителів музичного мистецтва у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками підтверджується її відповідністю тематичному плану й затребуваністю у розв'язанні на рівні науково-дослідної роботи кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського НПУ імені М. П. Драгоманова з проблеми «Зміст, форми, методи і засоби вдосконалення підготовки вчителів музики».

Доцільність вибору зазначеної проблеми зумовлена тим, що окреслений здобувачем ракурс її дослідження в освітньому процесі ЗВО саме під час вивчення дисциплін вокально-хорового циклу, зумовив потребу в науковому обґрунтуванні й експериментальній перевірці методичній моделі формування

художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків дослідження

Високий ступінь обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і результатів дисертаційної роботи Чжан Бо підтверджується глибиною теоретичної бази дослідження, його широким загальнонауковим контекстом, що визначається пошуком характеристичних ознак процесу формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками.

Експертиза дисертації дає підстави стверджувати, що основні наукові положення щодо: сутності, феноменології, ресурсної бази, обраних підходів організації наукового пошуку; компонентної структури, критеріїв і показників вияву рівнів сформованості досліджуваної категорії; принципів, функцій та педагогічних умов її формування, визначених етапів та методів досягнення прогнозованого результату, відображених у запропонованій автором моделі формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва – викладено логічно і переконливо.

Висновки щодо ефективності застосування поетапної методики формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва та рекомендації щодо її впровадження у фахову підготовку студентів на факультетах мистецтв педагогічних університетів, підтвердженні результатами перевірки її змістовно-методичного забезпечення під час експериментальної роботи й ґрунтуються на результатах власних досліджень здобувача.

Маємо засвідчити, що науковий апарат дисертаційного дослідження сформульовано кваліфіковано й відповідно до обраної теми. Коректно окреслено об'єкт і предмет дослідження, а мета і завдання погоджені зі структурою та висновками дослідження.

Безперечною є наукова новизна дослідження, оскільки педагогічні умови та методика ефективного формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками у сучасному науковому дискурсі все ще чітко не визначено. Критеріям наукової новизни відповідає й розроблена здобувачем система діагностики оцінювання рівня сформованості досліджуваного феномена.

Структура дисертації є чіткою, а логіка розгортання дослідницького пошуку переконливою: від розгляду теоретичних засад дослідження, визначення ключового поняття «художньо-оцінювальні вміння» та окреслення ресурсу вокально-хорової роботи зі старшокласниками як основи для їхнього формування, здобувач переходить до обґрунтування структури художньо-оцінювальних умінь, принципів, педагогічних умов та авторської поетапної

методики формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва, ефективність яких доводить уже на експериментальному рівні.

Здобувачем сформульовано п'ять завдань, спрямованих на досягнення мети дослідження, яка полягає в розробці, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками.

Вирішуючи *перше завдання* дослідження щодо аналізу поняття «художньо-оцінювальні вміння майбутніх учителів музики» та визначення наукових підходів до формування художньо-оцінювальних умінь у студентів в процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками, Чжан Бо детально розглянув складові досліджуваної категорії та запропонував його *авторське визначення*. Поняття «художньо-оцінювальні вміння» дисертант характеризує як сформовану здатність студентів до сканування інформаційних площин вокально-хорової роботи від фіксації якості через дослідження зв'язків і логіки проявів до надання оцінювальних характеристик, яка базується на певному теоретичному, методичному, виконавському досвіді, комплексі спеціальних знань, навичок, що дозволяє майбутнім учителям музики ефективно реалізовувати стратегії дії у вирішенні конкретних вокально-хорових завдань.

Художньо-оцінювальна діяльність у мистецько-педагогічній практиці, зазначає дослідник, опосередковуються рівнем, характером і змістом естетичних і духовних потреб його учасників, який зумовлює осмислене оцінювання творів хорового мистецтва, для розуміння яких необхідні знання логіки побудови вокально-хорового процесу. Разом із тим, вокально-хорова робота зі старшокласниками вбирає у себе системно-активізовану оцінювальну позицію керівника впродовж всіх етапів роботи на зрізі сприйняття, розуміння, оцінювання, пошуку, вибору, корекції та творчої презентації мистецького продукту, яка супроводжується інтенсивним емоційним сприйманням та забезпечується логічно-раціональними та асоціативно-образними інтелектуальними механізмами оцінювання.

Автор слушно наголошує, що створення цілісної системи формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками потребує врахування низки підходів (суб'єктно-діалогічного, прогностичного, аксіологічного, герменевтичного, естетичного, феліксологічного та творчодіяльнісного), а її ефективність забезпечується наявністю певного кола функцій, серед яких пізнавально-пошукова, культурологічна, перцептивно-комунікативна, гедоністична, інтерактивна, контрольна-діагностична, прогностично-моделювальна, регулятивно-координаційна, трансформаційно-перетворювальна.

Заслуговує на інтерес розв'язання *другого завдання*, пов'язаного з розробкою компонентної структури художньо-оцінювальних умінь майбутніх

учителів музичного мистецтва. Завдяки теоретичному переосмисленню особливостей вокально-хорової роботи з точки зору категорії оцінювання та специфіки оцінювальних інтелектуальних процесів, а також розробленої, на основі узагальнення наукових джерел, класифікації художньо-оцінювальних умінь згідно послідовності їх утворення, Чжан Бо визначив компоненти досліджуваного феномену, до яких віднесено: *ціннісно-емотивний* (мотиви, потреби і ціннісні установки, що впливають на ефективність вокально-хорового навчання в цілому та інтенсифікують прояв у студентів оцінювальної позиції шляхом виявлення емотивних домінант відповідно власного кейсу цінностей і емоційних відображень); *когнітивно-комунікативний* (комунікативна взаємодія під час вокально-хорової роботи зі старшокласниками: прийом, обробка, трансляція інформації в конкретних ситуаціях навчального процесу; система відповідних значень, сенсів, нюансів, впливів, задля оцінювання досягнутого та узгодження з наступними етапами вокально-хорової роботи; фіксація й узгодженість між знанневою базою та новими оцінювальними формами репетиційного простору з метою врівноваження його якісних характеристик); *творчо-рефлексивний* (творча спрямованість вокально-хорового навчання у співтворчості у взаємозв'язку рефлексивних і оцінювальних технік від аналізу, через самоаналіз, до напрацювання операційно-діяльнісних механізмів вокально-хорової роботи, що забезпечують сформованість комплексу художньо-оцінювальних умінь у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками).

У межах *третього завдання*, дослідницька компетентність Чжан Бо уможливила розробку *принципів* (принцип цілепокладання вокально-хорової діяльності, принцип художньо-естетичної відповідності, принцип персоніфікації мистецьких цінностей, принцип системної диференціації, принцип інтерсуб'єктних відносин, принцип логічної послідовності й узгодженості, принцип інтеграції та синтезу фахових знань), котрі, базуючись на загальноприйнятих нормах мистецько-педагогічної освіти, визначають особливості формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва, віддзеркалюють внутрішню сутність цього процесу та розкривають закономірності впровадження виокремлених здобувачем наукових підходів до вокально-хорового навчання студентів-музикантів з метою формування художньо-оцінювальних умінь.

На особливу увагу заслуговує виважене та ґрунтовне представлення *педагогічних умов* формування художньо-оцінювальних умінь (активізація мотиваційно-ціннісного ставлення до вокально-хорової роботи; орієнтація на здійснення порівняльно-оцінювальних операцій у полі інтерсуб'єктної взаємодії з вокально-хоровим середовищем; створення ситуації вибору для активації самостійної оцінювальної дії з позиції експертизи та прийняття рішень), котрі автор розуміє як цілісний комплекс оптимальних, спеціально створених дієвих

чинників, реалізація яких в процесі вокально-хорового навчання забезпечить успішне формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх фахівців

Зауважимо, що ваговим підґрунтям для об'єктивного обґрунтування зазначених умов стало не тільки узагальнення наукового доробку вітчизняних вчених й визначені здобувачем науково-педагогічні підходи та принципи, а й його власні спостереження за перебігом підготовки студентів факультету мистецтв імені А. Авдієвського Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова до вокально-хорової роботи та досвід вокально-хорового навчання в Одеській національній музичній академії імені А. В. Нежданової.

Вдало представлені під час змістових характеристик кожної із педагогічних умов методи їхньої реалізації, стали ваговим підґрунтям для розробки авторської методичної моделі формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками.

Четверте завдання дослідження стосувалася визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва та розробки методики їх діагностики. На нашу думку, розв'язання поставленого завдання дозволило здобувачу слушно встановити критерії та показники сформованості досліджуваного утворення, котрі дійсно забезпечили досить розгорнуте його діагностування в умовах навчального процесу. Так, *критерієм* ціннісно-емотивного структурного компонента визначено міру сформованості спонукальних мотивів до художньо-оцінювальної діяльності (*показники*: наявність ціннісно-естетичного ставлення до вокально-хорової роботи; уміння розрізняти шифри емотивних кодів вокально-хорових творів; уміння проектувати цільові маршрути та передбачати ризики вокально-хорової роботи); *критерієм* когнітивно-комунікативного структурного компонента визначено ступінь схильності студентів до критичного оцінювання та впорядкування інформаційних параметрів вокально-хорового процесу (*показники*: уміння аналізувати поточний стан, виявляти тенденції розвитку, виокремлювати чинники впливу, визначати фактори оптимізації вокально-хорової роботи; уміння ототожнювати виявлені параметри з технологічними вимогами інтерпретацій вокально-хорових творів; здатність до систематизації інформації, трансляції отриманих оцінювальних індексів вокально-хоровому колективу); *критерієм* творчо-рефлексивного структурного компонента визначено міру здатності студентів до інтерпретації результатів оцінювання вокально-хорових явищ і рефлексивного управління продуктивними перетвореннями (*показники*: уміння здійснювати оцінку поточних потреб і ризиків вокально-хорового процесу, приймати рішення для його оптимізації; здатність діяти в нестандартних ситуаціях у рамках системи цінностей, згідно норм художньої досконалості, технік зворотнього зв'язку, важелів самоконтролю; володіння методами і прийомами самооцінювання, саморегуляції, спроможність до експертизи та корекції результатів вокально-

хорової роботи). На основі схарактеризованих критеріїв і показників Джан Бо виокремив *три рівні* сформованості художньо-оцінювальних умінь: низький (інертний), середній рівень (раціональний), високий рівень (акмеологічний). Представлена дисертантом сукупність компонентів, критеріїв, показників, опцій та рівнів сформованості художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів-музикантів (табл.3.1.), стали індикаторами динаміки формування досліджуваного феномена протягом дослідно-експериментальних випробувань як на констатувальному, так і на експериментальному етапах.

Безперечно науково-методичну цінність складає обґрунтована й апробована автором в експериментальній частині дослідної роботи поетапна методика формування художньо-ціннісних умінь майбутніх вчителів музичного мистецтва у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками, представлена у межах *п'ятого завдання* дослідження. Заслуговує на схвалення розроблена здобувачем досить логічна форма проведення зазначеної експериментальної роботи, що передбачала чітку послідовність етапів її імплементації (перший етап – інформаційно-смысловий; другий – аналітично-узгоджувальний; третій – процесуально-операційний). На кожному етапі робота здійснювалась за конкретизованим змістом згідно визначеною часткової мети та відповідно розробленого до кожного з них методичного комплексу, що містив симбіоз форм, методів і засобів оцінювальної діяльності та вокально-хорового навчання. Для кожного з етапів автором було розроблено спеціальні завдання, що передбачали застосування оцінювальних технік, тренінгів, методів, стратегій оцінювання, стратегій моніторингу процесу.

Перевірка ефективності запропонованої поетапної методики передбачала застосування контрольних зрізів, ідентичних тим, що використовувалися на констатувальному етапі. Таке порівняння результатів показало значні позитивні відмінності рівнів сформованості художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів-музикантів на експериментальному етапі, що засвідчило ефективність розробленої Джан Бо методики формування досліджуваного утворення та доцільність її впровадження у процес вокально-хорового навчання.

Вірогідність і достовірність отриманих результатів дослідження підтверджено обґрунтованістю вихідних теоретико-методологічних положень, цілісністю та системністю їхнього аналізу; застосуванням під час наукового пошуку різнорівневих підходів, принципів та методів дослідження, які адекватні предметові та завданням дослідження; репрезентативністю вибірки; результатами впровадження запропонованої методики формування художньо-ціннісних умінь майбутніх вчителів музичного мистецтва у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками в широку практику роботи мистецьких факультетів педагогічних ЗВО; обробкою отриманих емпіричних даних статистичними методами.

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

Основні теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи викладено в 15 одноосібних науково-методичних публікаціях автора, з яких 6 – у наукових фахових виданнях України з педагогіки, 1 – у зарубіжному науковому виданні, 8 статей апробаційного характеру. Таке представлення результатів наукового пошуку Чжан Бо є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає встановленим вимогам. Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Крім того, основні положення дисертаційного дослідження доповідались на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбулася апробація дисертації, характер статей дисертанта, в яких відображено основні положення і результати проведених досліджень, повною мірою розкривають досліджувану проблему. Відтак, маємо підстави вважати, що дисертація пройшла належну апробацію, є самостійною науковою працею, що має завершений характер. Тож, опрацювання тексту дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом вона відповідає вимогам, поставленим МОН України.

Рекомендації стосовно використання результатів і висновків дисертації

З огляду на зміст і висновки дисертації, достатню апробацію та досить ефективно впровадження результатів дослідження в освітній процес мистецьких факультетів педагогічних ЗВО, вважаємо, що матеріали дисертаційного дослідження в цілому й авторська методика формування художньо-ціннісних умінь майбутніх вчителів музичного мистецтва в процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками зокрема, можуть використовуватись при розробці відповідних змістових модулів у навчальних і робочих програмах з фахових дисциплін вокального та диригентсько-хорового блоку, при створенні методичних рекомендацій та навчально-методичних посібників та під час підвищення кваліфікації вчителів-практиків, а також стати у нагоді інноваційно налаштованим здобувачам наукового ступеня доктора філософії. Теоретичні положення дисертації можуть бути пристосовані до умов різнорівневої підготовки студентів в мистецьких начальних закладах України та Китаю.

Значущість отриманих результатів дослідження для науки і практики

До науково обґрунтованих результатів виконаного Чжан Бо дослідження, котрі мають вагому наукову новизну й дають підстави кваліфікувати його як таке, що привносить нове розв'язання досліджуваної проблеми відносяться:

- ***Авторська методика формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва на основі суб'єктно-діалогічного,***

прогностичного, аксіологічного, герменевтичного, естетичного, феліксологічного, творчо-діяльнісного підходів, що розроблена, апробована, успішно перевірена на ефективність та впроваджена в освітній процес факультетів мистецтв вітчизняних педагогічних ЗВО

• Педагогічні умови ефективного формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики в процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками

• Критерії та показники оцінювання, а також система діагностики рівня сформованості художньо-оцінювальних умінь (тестові завдання, анкети, карти спостереження), котрі дозволили визначити рівень сформованості художньо-оцінювальних умінь в майбутніх учителів музичного мистецтва.

Вагомою заслугою дисертанта є й те, що у межах проведеного дослідження ним було запропоновано методичну модель формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками; уточнено та конкретизовано поняття «художньо-оцінювальні вміння майбутніх учителів музики»; удосконалено методи і прийоми формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музики; подальшого розвитку отримала розробка структури художньо-оцінювальних умінь, принципів і методів вокально-хорового навчання студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

У цілому позитивно оцінюючи результати представленої Чжан Бо дисертаційної роботи, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження і побажання, що носять дискусійний характер:

1. Робота набула б більш глибокого теоретичного та практичного значення, якщо б дисертант більш рельєфно представив авторську позицію щодо впровадження його методичних винайдень у процес формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх вчителів музичного мистецтва під час навчання, а також власне бачення специфіки індивідуального підходу до студентів з різним рівнем сформованості художньо-оцінювальних умінь задля удосконалення їх підготовленості до практичної вокально-хорової діяльності зі старшокласниками в ЗЗСО, що, на наш погляд, значно збагатило б практичний аспект дослідження.
2. З огляду на слушно представлені у дисертаційному дослідженні основні принципи, які відображають особливості формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів-музикантів, бажано було б більш розлого розкрити, як саме принцип системної диференціації забезпечує оптимальне формування у студентів досліджуваних умінь за допомогою специфічного інструментарію вокально-хорової діяльності.

3. Важливим аспектом наукового пошуку на рівні дисертаційної роботи є аналіз зарубіжних праць з проблеми дослідження, тож вважаємо, що робота значно виграла б, якби здобувачем було здійснено порівняння вітчизняної та зарубіжної (принаймні китайської) практики організації вокально-хорової роботи у процесі фахової підготовки майбутніх педагогів-музикантів.
4. На нашу суб'єктивну думку, дисертаційне дослідження набуло б більшої досконалості, якби, характеризуючи компонентну структуру досліджуваного феномену (2.1.), здобувач дотримався загальноприйнятих академічних вимог щодо структурування будь-якого досліджуваного явища. А відтак, виклав би у цьому підрозділі матеріал, що стосуються не тільки власне компонентного складу художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва, а й критерії, показники та рівні вияву кожного із зазначених умінь. Це дозволило б уникнути певної дискретності у сприйнятті роботи та додало б їй ще більшої цілісності.
5. На третьому, процесуально-операційному етапі дослідно-експериментальної роботи автором використано комплекс методів, спрямованих на розвиток у студентів здатності діяти в нестандартних ситуаціях у рамках системи цінностей, згідно норм художньої досконалості, технік зворотного зв'язку, важелів самоконтролю. Варто було б уточнити, як саме даний комплекс методів впливає на формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва.

Зазначені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, якій притаманні оригінальність, наукова новизна та практична значущість, високий теоретичний рівень, глибина наукових підходів до визначення педагогічних умов та методичного забезпечення процесу формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх вчителів музики у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками.

Загальні висновки щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

Враховуючи актуальність дослідженої проблеми, наукову новизну положень дисертації, обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, їх теоретичну і практичну значущість, вважаємо, що дисертація «Формування художньо-оцінювальних умінь майбутніх вчителів музики у процесі підготовки до вокально-хорової роботи зі старшокласниками», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) є актуальним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, відповідає вимогам пунктів 9, 11-14 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету

Міністрів України № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015, № 567 від 30.12.2015, № 943 від 20.11.2019) та Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, який затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, а її автор, Чжан Бо заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри мистецької освіти

Центральноукраїнського державного педагогічного

університету імені Володимира Винниченка

 Алла РАСТРИГІНА

Підпис Алли РАСТРИГІНОЇ засвідчую

Проректор з наукової роботи

 Лілія КЛОЧЕК